

# Køn og kunststof

*Nomadiske perspektiver på koblingen mellem materiel kultur og feministisk inspireret teori*

*Af Simon Kiilerich Madsen og Casper Bruun Jensen*

Med udgangspunkt i titlen *Køn og Kunststof* ønsker vi at tale om de analytiske muligheder, som ligger i koblingen mellem materiel kultur og feministisk inspireret teori. Umiddelbart er titlen måske overraskende, fordi det ikke er normalt at sætte kønsdiskussioner i relation til et kunststof, der ydermere primært bruges i forbindelse med friluftsliv og ekstrem sport. Men i løbet af denne artikel håber vi at vise nogle måder, hvorpå spørgsmål omkring standardisering af kommercielle produkter, stereotypiske forestillinger om kønsspecifikke fritidsaktiviteter og identitetsskabelse gennem forbrug tydeliggøres igennem studier af materiel kultur.

Artiklen er opbygget af tre overordnede dele: Første del beskriver udviklingen af vores hovedaktør, *Gore-Tex*. *Gore-Tex* er en kunstfiber, skabt i laboratorier i USA af W.L. Gore, en virksomhed, der leverer produkter til alt fra sundhedsvæsen til computerindustri og detailhandel.

I anden del diskuterer vi *Gore-Tex* igennem en række billedlige udtryk, der involverer *Gore-Tex*. Billederne er taget fra præsentationsmateriale fra W.L. Gores hjemmeside og fra private hjemmesider. Disse billeder bruger vi til at situere *Gore-Tex* i en række praksisser, som relaterer sig til ekstremt friluftsliv.

Tredje del af præsentationen relaterer sig til kønsproblematikken. Her vil vi argumentere for, at kønlig identitet ikke er given, men konstrueres og forskydes i en række forskellige sammenhænge. Vores billedanalyser peger på *Gore-Tex* som en materiel mekanisme, der er med til at refigurere forståelser af mandlige og kvindelige identiteter. *Gore-Tex*, vil vi sige, fungerer som et nomadisk element i konstruktioner af køn.

## Hvad er *Gore-Tex*?

*Gore-Tex* er en kunstfiber, som blev skabt af det amerikanske firma W.L. Gore i 1972, og som i dag bruges i mange sammenhænge, bl.a. – og nok mest kendt – som en vandtæt og åndbar membran i såkaldt teknisk friluftsbeklædning. Mange af de mest anerkendte producenter af udstyr til friluftsliv og ekstrem sport benytter *Gore-Tex* i deres produkter på grund af de helt bestemte kvaliteter, som materialet besidder. Det har bevirket, at *Gore-Tex* i dag er den mest anvendte kunstfiber i beklædning og udstyr som jakker, bukser, støvler, soveposer samt utallige andre produkter. Militær, politi og skovvæsen rundt om i verden sværger til *Gore-Tex*, ligesom sejlere, skiløbere, bjergbestigere, fiskere og jægere gør det.

Stort set alle bjergbestigningsekspeditioner i Himalaya i de seneste ti år har sat deres lid til, at netop *Gore-Tex*-udstyr ville hjælpe dem til en succesfuld op- og

nedstigning på bjerge som Mount Everest, K2 og Cho Oyu. Denne status peger på, at *Gore-Tex* som materiale er blevet skabt af et behov for at udvikle det perfekte kunststof til ekstreme fysiske udfoldelser.

En udvikling, som har været styret af W.L. Gore i kontrollerede, maskinelle produktionsprocesser, og som også afspejler et mere generelt fokus på teknologiske hjælpemidler i alle dele af samfundet. I *Gore-Tex*' historie er der dog også hændelser, som peger i en anden retning end en kronologisk, progressiv udvikling.

## Ud på rumfart

Oprindeligt blev *Gore-Tex* skabt ved en tilfældighed, da man eksperimenterede med udvikling af materialer til computerindustrien og sundhedsvæsenet i 1960'erne og 70'erne. Ved at strække en kunstfiber frembragte W.L. Gore et materiale med andre kvaliteter og funktioner end det oprindelige udgangspunkt. Forsøgene med at skabe en kunstigt fremstillet membran, der både var fleksibel, vandtæt og holdbar som forbedring af de daværende materialer i for eksempel rumfartsindustrien, viste sig i stedet uhyre god til en helt anden og meget specifik brug, nemlig som beskyttende lag i beklædning.

Ved denne tilfældighed havde man skabt et materiale, som tillader mennesker at komme af med overskydende kropsvarme ved fysisk aktivitet, samtidig med at materialet er vandtæt og vindtæt. Sat på spidsen kan man sige, at én af det højteknologiske firma W.L. Gores største kommercielle succeser er fremkommet ved en tilfældig ændring i produktionen. W.L. Gores egen beskrivelse af forløbet har også ændret sig, så udviklingen af *Gore-Tex* i dag forklæres som en fortløbende produktudvikling hen imod den perfekte, teknologiske kunstfiber.

På W.L. Gores hjemmeside kan man følge virksomhedens historie på en tidslinje fra 1957 til 1997, hvor forskellige anvendelser af *Gore-Tex* er beskrevet som en konstant søgen efter udfordringer og innovative tiltag. I 1969 blev optagelserne af Aldrin og Armstrongs epokeskabende månelanding transmitteret gennem Gores fiberoptiske kabler. I 1972 blev fiberen *Gore-Tex* skabt, og en række medicinske produkter blev introduceret. I 1976 kulminerede den bredere anvendelse af *Gore-Tex* med den første udgave af beklædning fra firmaet Early Winters. Det var regntøj, som blev markedsført under sloganet "possibly the most versatile piece of clothing you'll ever wear", og var det første produkt til den menige forbrugers private behov og ikke til militær, industri eller sundhedsvæsen. I 1981 vendte Gores produkter tilbage til rummet, denne gang ikke i form af kabler, men i form af rumdragter af *Gore-Tex* til astronauterne på rumfærgen Columbia.

Siden sin introduktion i beklædningsindustrien har Gore-Tex dog været mest kendt for sin status som det mest avancerede og funktionelle materiale, man kan benytte i beklædning. En international ekspedition på tværs af Antarktis i 1990 fik bagefter en af deltagerne til at udtale, at Gore-Tex havde reddet hans liv.

Gore-Tex er i dag et varemærke med næsten entydig positiv betydning hos både professionelle og amatører inden for alle former for sport og friluftsliv, og firmaet bag Gore-Tex fortsætter med at udvikle materialer på baggrund af denne ene kunstfiber.

### Hædersbevisninger

Fra et fokus på at udvikle materialer til computerindustrien som så mange andre virksomheder i 1960'ernes USA, har W.L. Gore været en væsentlig faktor i at skabe et marked for og efterspørgsel efter højteknologiske materialer til beklædning og fritidsaktiviteter som vandring, skiløb og sejlsport. I følge deres egne optegnelser er hele virksomheden knyttet op på denne ene kunstfiber, som ledelse og medarbejdere med kreativitet og opfindsomhed har udnyttet til at udvikle og forbedre W.L. Gore til en verdensomspændende industrivirksomhed.

Der er ingen tvivl om at Gore-Tex anses som et mirakel for virksomheden, og det amerikanske samfund har givet virksomheden adskillige priser og hædersbevisninger, blandt andet blev stifteren Bill Gore i 1990 posthumt optaget i The Plastics Hall of Fame.

Ideen med Gore-Tex-beklædning er at skabe de bedst mulige betingelser for fysisk udfoldelse ved at beskytte kroppen mod afkøling fra f.eks. blæst eller regn. Et eksempel er Marmot Pulsar: "When you want to go light without sacrificing technical performance, there's no better choice than the waterproof and breathable Marmot Pulsar".

Marmot Pulsar er en Gore-Texjakke med alle funktionelle egenskaber i orden. Jakken er let og undertrykker naturelementer som vind og regn, samtidigt med at den er tilpasset både de fysiske aktiviteter og den person, der benytter den: "The articulated Angel Wing Movement™ design allows the jacket to move with you without exposing inner layers to the elements".

Ofte er beklædning af denne type konstrueret med såkaldte patenterede løsninger, i dette tilfælde med betegnelserne Angel Wing Movement™ og PitZips™, to funktioner, der begge forbedrer bevægelighed og ventilation for brugeren. Citatet siger, at jakken kan bevæge sig med personen uden at udsætte de inderste lag for naturelementerne.

### Englevinger og lynlåse

Begreberne Angel Wing Movement™ og PitZips™ er udtryk for den kommercielle kultur, som Gore-Tex er en stor bidrager til – og deltager i. Registrerede varemærker og patenterede tekniske løsninger er en del af den virkelighed, som ekstremsport udgør, og det afspejles i den retorik og de kommunikative virkemidler, der bruges.

Patenterede englevinger og lynlåse i armhulerne er reklameslogans i, hvad Donna Haraway betegner som kapitalismens officielle sprog (Haraway 1997). Med det henviser hun til den ofte svulstige og karikerede retorik og metaforik, som omgærdner mange af reklamesprogets mest anvendte billeder.

Eksempler kunne være den gale videnskabsmand, som fremstilles med hvid kittel, viltert hår og opspilede øjne bag et par tykke briller, og som formidler fremstillingen af en ny tandpasta, eller den smilende unge husmor, som nyder at stifte bekendskab med det sidste nye rengøringsprodukt. Både videnskabsmanden og husmoderen står som garant for et kommercielt produkt, der skal afsættes på markedet, og de indgår derfor i den kontekstuelle virkeliggørelse af salgs- og brugssituationer.

Både karikeringen af den arketypiske videnskabsmand og husmor samt den retorik, karaktererne bruger, er udtryk for en afsætningsorienteret tankegang, hvor det ikke er et spørgsmål om varens relevans eller berettigelse, men derimod om hvordan man får overbevist forbrugerne om vigtigheden af at bruge en bestemt tandpasta eller et bestemt rengøringsprodukt. Og dermed går vi videre til at se på dette sprog med nogle eksempler på, hvordan Gore-Tex fremstilles gennem udvalgte billeder.



Billede nr. 1: Gore-Tex in Space.

### Billedlæsning – 'found objects'

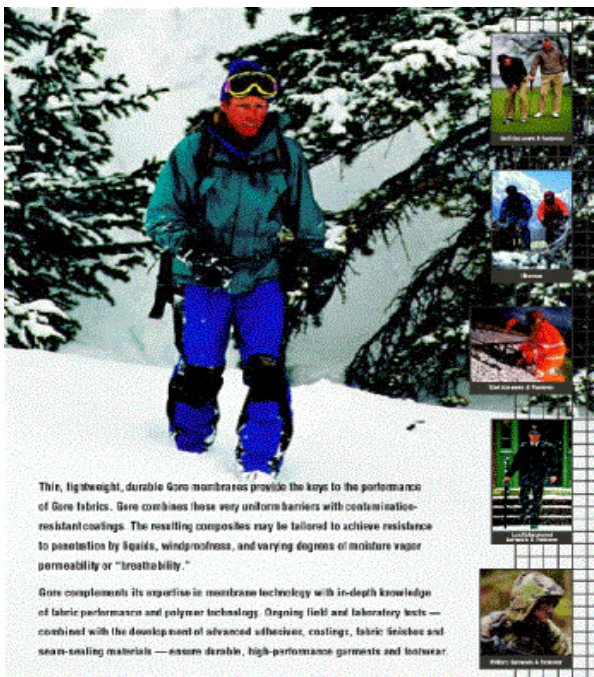
Det første billede er fra Gores eget præsentationsmateriale.<sup>1</sup> I de historiske nedslag vi gjorde i det forrige

<sup>1</sup> Billedet er taget fra brochuren "Creative Technologies Worldwide", som kan læses eller downloades fra

afsnit, nævnte vi den amerikanske rumforskning som en af de store grunde til Gores store, kommercielle succes. Den historiske ballast er stadig vigtig for virksomhedens selvforståelse, og relationerne mellem udforskningen af rummet og brugen af Gore-Tex er helt tydelige: Billedet viser en astronaut, frit svævende i rummet med Jorden i baggrunden. Teksten omtaler Gore-produkter som de eneste, der kan klare de krav, der stilles til menneskelige aktiviteter i rummet: holdbarhed, styrke, fleksibilitet og bestandighed over for stråling, kulde og andre ekstreme påvirkninger.

Gore-Tex er som skabt til overjordiske aktiviteter. Da der indtil i dag ikke har været mange kvindelige astronauter, kan man med rette antage, at der befinder sig en mand i rumdragten. En anden udlægning kunne være, at Gore-Tex her konstruerer manden som kategorien *astronaut*, og omvendt at mandighed delvis kan defineres med reference til Gore-Tex-dragten.

Dragten er symbolet på den ultimative grænse – *the final frontier* – som specielt amerikanerne søger efter, og som ligger bag Gores målsætning om at skabe de bedste produkter til alle typer ekstreme aktiviteter, hvor mennesket balancerer på grænsen mellem liv og død.



Billede nr. 2: Gore-Tex in the Wildernes.

Billede nr. 2 er taget fra samme brochure som ovennævnte og drejer fokus over mod den brug af Gore-Tex, som vi finder specielt interessant i denne præsentation. Det store billede viser en mand, som travler afsted i et sneklædt vinterlandskab. Han er klædt i jakke og

www.gore.com. Denne brochure viser nogle af de vigtigste forretningsområder for firmaet, opdelt i en industriel del og en forbrugerdel. W.L. Gores to hovedområder er dels materialer til højteknologiske områder som rumfart og forskning, dels detailhandel med materialer til beklædning og fodtøj.

bukser af Gore-Tex. Det gør det muligt for ham at udholde kulde, nedbør og blæst – symboler på ekstreme aktiviteter, som stiller krav til beskyttelse og sikkerhed.

Andre anvendelser er præsenteret på de små billeder i højre side. Øverst golftøj, derunder cykelbeklædning, begge aktiviteter, som er fritidsprægede og med et mere moderat krav om beskyttelse. Derefter er det beklædning til brandvæsen, politi og militær, som modsat har et udpræget erhvervs- og uniformeringspræg, og som dermed indeholder et krav om både signalværdi og beskyttelse.

I modsætning til det første billede er Gore-Tex nu central i aktiviteter, som ikke har præg af internationale, storpolitiske projekter som månelandinger og bemandede rumskibe. Det drejer som om både arbejds- og fritidsaktiviteter, men alle er de aktiviteter, der står i et forhold til naturens kræfter, som stiller krav til materialets garanti for sikkerhed, beskyttelse og holdbarhed.

Graden af ekstremitet er yderst forskellig i de forskellige situationer, der er afbilledet. En golfspiller skal beskyttes mod vinden, der blæser over golfbanen, men kan gå dog ind i klubhuset og varme sig ved pejsen. Brandmanden, derimod, er afhængig af, at hans uniform ikke er brændbar, og at den kan tåle høje temperaturer, for at vedkommende overhovedet overlever en brandslukning.



Billede nr. 3: Gore-Tex still life.

Det tredje billede viser en kvinde, som poserer foran kameraet, og det er fundet på en privat hjemmeside. Billedet er taget på en anonym baggrund, og kvinden er alene på billedet. Det påfaldende ved billedet er den relativt store jakke, som indhyller kvindens krop, og

som beskytter hende, som var hun ude i regn eller sne sammen med manden fra det forrige billede. Sammenlignet med et klassisk portræt får Gore-Tex-jakken stor betydning for vores læsning af dette billede.

Omgivelserne stiller ikke de samme krav til kvindens beklædning, som det var tilfældet på de to tidligere billeder, og man undres over, hvorfor hun har jakken på, når hun poserer som model. Det er tydeligvis et indendørsbillede, så der er hverken regn eller blæst, som kan genere hende. Alligevel forbinder vi denne kvinde med friluftaktiviteter, udelukkende på grund af hendes påklædning; uden jakken ville det være et portrætfotografi, men nu virker det som en mærkelig hybrid af kunst og funktion.



Billede nr. 4: Gore-Tex in combat

Det fjerde billede er taget fra en hjemmeside for Brenda Valentine, i USA kendt som "the first lady of hunting".<sup>2</sup> Valentine – flankeret af en veninde til venstre – bærer et militærinspireret outfit, som er lavet af Gore-Tex. I modsætning til portrættet af kvinden på det forrige billede synes kvindernes beklædning mere passende til situationen.

De knæler stolt ved en nedlagt kalkun, som kvinden til venstre tilsyneladende har skudt med sit gevær, der hviler mod hendes skulder. I deres jagt på vildt er det nødvendigt at falde i et med naturen omkring dem, og de har et behov for at være beskyttet mod blæst, kulde og regn; alle krav, som kan opfyldes ved hjælp af camouflage-farvet Gore-Tex.

Det interessante ved dette billede er ikke, at kvinderne er klædt i militærtøj, men derimod situationen som et hele, medieret gennem Gore-Tex. Vi ser to kvinder, som bevæger sig ind på mandlige domæner, nemlig jagt og militær. Ved hjælp af Gore-Tex bliver det indlysende, at kvinder er lige så gode jægere som mænd – man kunne sige at kunststoffet har emancipatoriske kvaliteter.

Påklædningen forsøger at udglatte distinktionen mellem kønnene og i stedet fremhæve de krav, aktiviteten stiller til den udøvende uanset køn. Jagt er

traditionelt tilskrevet maskuline værdier, men Gore-Tex skubber til denne forestilling om jagt som forbeholdt mænd alene på baggrund af det at være mand. Fra at være en kønsspecifik aktivitet kan jagt forstås gennem brugen af redskaber og materialer som Gore-Tex, og det flytter fokus fra køn til kunststof.

#### Gore-Tex som nomadisk element i kønskonstruktion

I det sidste afsnit er vi interesserede i at brede diskussionen af Gore-Tex ud og tematisere relationerne mellem køn og kultur igennem dette kunststof. Nogle feministiske og sociologiske forståelser af materiel kultur bygger på en mere eller mindre eksplicit antagelse om, at materialer – ting og objekter – som sådan er neutrale.

Imidlertid kan mennesket 'fylde mening på' materialernes blanke overflader. Materialitet benyttes på den måde til at reproducere fremherskende ideologier, men kan også bruges specifikt til at underminere disse. Vi kan karakterisere denne forståelse som socialdeterministisk.

Nogle kritiserer den forøgede teknologisering af samfundet som sådan. På den anden side har nogle få feministiske forskere også set teknologiens udvikling som et frigørende element i kvindekampen. Disse to positioner er enige om teknologiens aktivitet uafhængigt af mennesket, men uenige om konsekvenserne.

Begge positioner kan karakteriseres som teknologideterministiske. Socialdeterminister lægger al handlekraft i menneskets hænder, hvorfor teknik er noget, der kan styres og bliver styret. Spørgsmålet er blot hvordan. Teknologideterminister placerer samfundets forandringskraft i den tekniske udvikling, som enten må hindres eller tilskyndes, alt efter sindelag. Her synes mennesket blot en brik i det tekniske spil.

Fælles for disse typer af diskurser har ofte været deres abstraktionsniveau. De meget generelle diskussioner har givet god næring til meget generelle konklusioner: Alt gives *enten* til den tekniske eller sociale forklaringsmekanisme.

Vores analyse af Gore-Tex peger i en anden retning. Ved at kigge detaljeret på Gore-Tex kommer vi til at se kunststoffet ikke som en enhed eller helhed, men som en serie af løst relaterede – men langt fra determinerede – praksisser. Vi vil sige, at Gore-Tex fungerer som et nomadisk element i konstruktionen af køn.<sup>3</sup> Hvorfor det?

#### Den nomadiske funktion

Vores diskussion af Gore-Tex' genese gør det tydeligt, at dette fantastiske fleksible materiale ikke er et resultat af udviklingen af en rationel, teknologisk logik. Den teknologiske udviklings logik blandes med tilfældig-

<sup>2</sup> Brenda Valentines hjemmeside kan ses på <http://www.brendavalentine.com>

<sup>3</sup> Begrebet om nomadiske konstruktioner af køn er inspireret af feministen og filosofen Rosi Braidotti, som i bogen *Nomadic Subjects* (1994) beskriver en lignende forståelse af identitet som nomadisk. Denne nomadiske karakteristik understreger en flygtighed og foranderlighed som følge af konstant påvirkning fra en lang række faktorer, som ikke desto mindre har stor betydning for subjekt- eller identitetsdannelse, fx kønsroller, familiestruktur, samfundsforhold, historie m.m.

hedens. Er Gore-Tex da socialt bestemt? Når vi kigger på billederne af Gore-Tex i brug, ser vi ikke en ensidig, social logik, der manifesterer sig i en homogen brug af materialet.

Gore-Tex tilpasses en række heterogene praksisser, hvoraf nogle reproducerer fremherskende forståelser af køn – astronauten, kvinden, der poserer, selvom hun er i ekstremtøj – mens andre snarere udfordrer dem – de kvindelige jægere. Men yderligere ser vi, at Gore-Tex ikke er et neutralt element i disse konstruktioner.

Gore-Tex er en aktiv medspiller i konstruktionen af f.eks. "America's first lady of hunting". Militærdragten er med til at give plausibilitet til kvindens fusion med jægeren. Ligeledes kunne man argumentere for, at portrætfotografiet af kvinden i Gore-Tex jakke ikke så meget er et symptom på en fremherskende køns-ideologi, der passificerer kvinden, men snarere stiller et ironisk spørgsmålstejn ved denne ideologi. Dette spørgsmålstejn muliggøres af Gore-Tex jakken som det unaturlige element i den klassiske positur.

I vores forståelse er kunststof derfor ikke eksternt til kønsproblematikken. Tværtimod er materialet med-aktør i konstruktionerne og diskussionerne om, hvad det vil sige at være mand og kvinde eller jæger og hjemmegående. Sammenknytningen af kunststoffet med mænd og kvinder i vidt forskellige situationer er - på et mikroniveau - med til at forskyde vores kønlige forestillinger og identiteter. Gore-Tex har en nomadisk egenskab i sin evne til at flytte kategorierne i praksis.

Pointen er selvfølgelig ikke, at Gore-Tex er vigtig for særlig mange af os. Men hvis vi gennem disse små eksempler har sandsynliggjort, at et så banalt artefakt som Gore-Tex er en aktiv medspiller i diskussioner og reformuleringer af køn, så peger det på teknologiers medvirken i menneskelige køns- og identitets-konstruktioner på et mere generelt plan. Denne forståelse kan kaldes cyborg-tænkning efter videnskabshistoriker Donna Haraways berømte (og berygtede) "Cyborg Manifesto" fra 1985. Her plæderede hun blandt andet for en destabilisering af vores traditionelle kategorier, som placerer det naturlige og det kropslige over for – og i modsætning til – det teknologiske.

Vores analyse af Gore-Tex peger på cyborg-perspektivets egnethed til at opfange små forskydninger i socio-materielle praksisser og sætte dem i forbindelse med større tematikker – som kønslig identitet. Hvis kunststof kan have en nomadisk funktion i forhold til en praktisk forandring af kønsproblematikker, tyder noget på, at det er værd at undersøge, hvordan andre typer af materialer og teknologier kan påvirke de spørgsmål, der stilles inden for humanistiske og feministiske diskurser – og de svar, der gives.

*Simon Kiilerich Madsen er cand.mag, amanuensis, og Casper Bruun Jensen er cand.mag, ph.d-studerende, begge ved Institut for Informations- og Medievidenskab, Aarhus Universitet.*

#### Litteraturliste

##### Primær:

- Bijker, Wiebe & John Law (eds.) (1992): *Shaping Technology/Building Society: Studies in Sociotechnical Change*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Braidotti, Rosi (1994): *Nomadic subjects: embodiment and sexual difference in contemporary feminist theory*. New York: Colombia University Press.
- Haraway, Donna (1991): *Simians, Cyborgs, and Women. The Reinvention of Nature*. New York: Routledge.
- Haraway, Donna (1997): *Modest\_Witness@Second\_Millennium. FemaleMan@\_Meets\_OncoMouse™*. New York: Routledge.
- Michael, Mike (2000): *Reconnecting culture, technology and nature : from society to heterogeneity*. London: Routledge.
- Winner, Langdon (1977): *Autonomous Technology. Technics-out-of-Control as a Theme in Political Thought*. Cambridge: The MIT Press.

##### Sekundær:

- W.L. Gore & Associates (2001): *Creative Technologies Worldwide. Brochure (med billeder) fra firmaets hjemmeside* <http://www.gore.com>
- Diverse hjemmesider for firmaer, som producerer friluftsbeklædning og -udstyr, f.eks. <http://www.windstopper.com>
- <http://www.tierra.se>
- <http://www.northface.com>
- <http://www.lowa.de>